

ЩОДО ПОСТІЙНОГО ПОЛІПШУВАННЯ ПРОЦЕДУР НАЦІОНАЛЬНОЇ СТАНДАРТИЗАЦІЇ

М. Д. Гінзбург

М. Д. Гінзбург, доктор технічних наук, начальник відділу,
Л. Л. Овчаренко, провідний інженер, Інститут транспорту газу, м. Харків,
А. М. Клюнь, заступник начальника Науково-технічного управління,
ПАТ «УКРТРАНСГАЗ», м. Київ

О ПОСТОЯННОМ УЛУЧШЕНИИ ПРОЦЕДУР НАЦИОНАЛЬНОЙ СТАНДАРТИЗАЦИИ

М. Д. Гинзбург, доктор технических наук, начальник отдела,
Л. Л. Овчаренко, ведущий инженер, Институт транспорта газа, г. Харьков,
А. М. Клюнь, заместитель начальника Научно-технического управления, ПАТ «УКРТРАНСГАЗ», г. Киев

FOR THE CONTINUAL IMPROVEMENT OF THE NATIONAL STANDARDIZATION PROCEDURES

M. D. Ginzburg, Doctor of Technical Sciences, Department Head,
L. L. Ovcharenko, Senior Engineer, Gas Transportation R&D Institute, Kharkiv,
A. M. Kliun, Deputy Head of Science and Technology Office, PJSC «UKRTRANSNGAZ», Kyiv

Л. Л. Овчаренко

У статті показано, що викладені в Законі [1] процедури забезпечують організаційну незалежність національної системи стандартизації від органів державної влади, що повністю відповідає сучасному європейському розумінню ролі стандартизації в регулюванні національної економіки. Викладено суттєві відмінності практики фінансування робіт зі стандартизації в Україні від аналогічних практик європейських країн, подолання яких потребує тривалого часу. З'ясовано роль національних технічних комітетів (ТК) у процедурах розроблення національних нормативних документів (НД) у цей перехідний період і запропоновано чітку й прозору схему взаємодії організації-розробника і ТК. Визначено шляхи постійного поліпшення процедур національної стандартизації з метою наблизити їх до аналогічних європейських.

Ключові слова: національний нормативний документ, стандартизація, технічне регулювання, державне регулювання, ринкове саморегулювання, процедури національної стандартизації, технічний комітет, бюджетне фінансування, приватне фінансування.

А. М. Клюнь

В статье показано, что изложенные в Законе [1] процедуры обеспечивают организационную независимость национальной системы стандартизации от органов государственной власти, что полностью соответствует европейскому пониманию роли стандартизации в регулировании национальной экономики. Изложены существенные отличия практики финансирования работ по стандартизации в Украине от аналогичных практик европейских стран, преодоление которых потребует длительного времени. Выяснена роль национальных технических комитетов (ТК) в процедурах разработки национальных нормативных документов (НД) в этот переходный период и предложена четкая и прозрачная схема взаимодействия организации-разработчика и ТК. Определены пути постоянного улучшения процедур национальной стандартизации с целью приблизить их к аналогичным европейским.

Ключевые слова: национальный нормативный документ, стандартизация, техническое регулирование, государственное регулирование, рыночное саморегулирование, процедуры национальной стандартизации, технический комитет, бюджетное финансирование, частное финансирование.

The article shows that procedures set out in the law [1] provide organizational independence of the national standardization system from government that fully meets the modern European understanding of the role of standardization in the regulation of the national economy. The essential differences of the Ukrainian practice for standardization financing from those of other European countries is stated, to overcome that requires a long time. The role of national technical committee (TC) in procedures for drafting of national normative documents in this transition period is clarified and the clear and transparent scheme of interaction between the organization-developer and TC is proposed. The means of the continual improvement of national standardization procedures to bring them closer to similar European is described.

Keywords: national normative document, standardization, technical regulation, government regulation, market self-regulation, the procedures of national standardization, technical committee, budgetary financing, private financing.

Підписавши Угоду про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС), Україна взяла на себе зобов'язання вжити «необхідних заходів з метою поступового досягнення відповідності з технічними регламентами ЄС та системами стандартизації, метрології, акредитації, робіт з оцінки відповідності та ринкового нагляду ЄС та зобов'язується дотримуватися принципів та практик, викладених в актуальних рішеннях та регламентах ЄС» і поступово впровадити «звід Європейських стандартів (EN) як національні стандарти, зокрема гармонізовані європейські стандарти, добровільне застосування яких вважається таким, що відповідає вимогам законодавства, зазначеного у Додатку III до цієї Угоди» [2, ст. 56]. А для цього насамперед потрібно реформувати українські системи технічного регулювання та стандартизації на принципах, застосовуваних у ЄС. Саме тому важливе місце серед «євроінтеграційних» законів, пов'язаних з підписанням і виконанням Угоди про асоціацію, посідали нові редакції Законів України «Про стандартизацію» [1] та «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [3], що їх спромоглися прийняти 2014 та 2015 року відповідно¹.

На виконання Закону [1] з кінця 2014 року почали розробляти нові редакції основоположних стандартів і серед них ДСТУ 1.2:2015 [4], який регламентуватиме процедури національної стандартизації, а саме:

- а) розроблювання проектів національних НД, до яких згідно з [1, ст. 6] належать національні стандарти та кодекси усталеної практики, прийняті національним органом стандартизації (НОС);
- б) погоджування проектів національних НД;
- в) перевіряння національних НД;
- г) переглядання національних НД;
- д) приймання національних НД;
- е) скасування національних НД;
- ж) відновлювання чинності скасованих національних НД.

Попередню редакцію ДСТУ 1.2:2003 [5] прийнято 2003 року. У ній зафіксовано процедури, які відбува-

¹Урядовий проект Закону України «Про стандартизацію» (нова редакція) вперше зареєстровано у Верховній Раді України ще 30.09.2013 під № 3337, а повторно — 27.03.2014 під № 4585. Проект Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» його ініціатори — народні депутати вперше зареєстрували 29.05.2014 під № 4954, а повторно — 27.11.2014 під № 1065.

ли тогочасний стан української системи стандартизації, що поступово відходила від практик, успадкованих від радянської системи. Проте застандартизовані в [5] процедури національної стандартизації ще не повністю відповідали вимогам ринкової економіки, насамперед, через активну участь у них органів державної влади та підпорядкованих їм організацій.

По-перше, функції приймати, скасовувати та відновлювати чинність національних НД поклали на центральні органи виконавчої влади (ЦОВВ). На момент прийняття стандарту — це Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики (Держспоживстандарт України) та Державний комітет України з будівництва та архітектури (Держбуд України). Останньому Постановою Кабінету Міністрів України [6] делегували повноваження щодо стандартизації у галузі будівництва і промисловості будівельних матеріалів (класи 91 і 93 згідно з Українським класифікатором нормативних документів ДК 004 [7]).

По-друге, проекти національних НД треба було обов'язково погоджувати з:

- ЦОВВ, сфери діяльності яких стосуються НД. Зокрема НД, пов'язані з безпекою життя або здоров'я людей, — з Міністерством охорони здоров'я України;
- головною організацією Держспоживстандарту України з певного виду вимірювання, якщо проект НД стосується цього виду вимірювання;
- науково-дослідною організацією Держспоживстандарту України чи Держбуду України;
- органами державного нагляду, якщо положення НД стосуються сфери їхньої діяльності згідно з чинними технічними регламентами, законодавством та положеннями про ці органи [5, п. 3.3.2.1; 8, п. 9.5.8].

Такі вимоги, як показано далі, суперечать процедурам національної стандартизації, прийнятим у країнах ЄС. Тому в новому Законі [1, ст. 11, 15—16, 21] закладено п'ять засад, які безумовно наближають українську систему стандартизації до аналогічних систем розвинутих європейських країн, а саме:

- 1) повноваження приймати, скасовувати та відновлювати чинність національних НД належать НОС, що не є органом влади. Функції НОС покладено на

- державне підприємство², яке не підлягає приватизації. НОС не може мати на меті отримувати прибуток від своєї діяльності;
- 2) проекти національних НД та змін до них не підлягають погодженню із жодним ЦОВВ, іншими державними органами;
 - 3) ЦОВВ, що забезпечує формування державної політики у сфері стандартизації, та ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері стандартизації, виконують лише регламентувальні та наглядові функції відповідно і не беруть безпосередньої участі в зазначених процедурах національної стандартизації. Передбачено лише, що ЦОВВ, який забезпечує формування державної політики у сфері стандартизації, погоджує програми робіт з національної стандартизації;
 - 4) повноваження розроблювати та погоджувати національні НД належать національним ТК, що є формою співробітництва заінтересованих юридичних та фізичних осіб з метою організувати та виконувати роботи з міжнародної, регіональної, національної стандартизації у визначених сферах діяльності та за закріпленими об'єктами стандартизації. ТК не мають статусу юридичної особи і не можуть мати на меті отримувати прибуток від своєї діяльності;
 - 5) українські підприємства, установи та організації мають право організувати та виконувати роботи зі стандартизації у відповідних сферах діяльності та з урахуванням своїх господарських і професійних потреб, а саме:
 - розроблювати, приймати, перевіряти, переглядати та скасовувати стандарти, кодекси усталеної практики, технічні умови і зміни до них, установлювати процедури їхнього розроблення, приймання, перевіряння, переглядання, скасування;
 - застосовувати, видавати та розповсюджувати *прийняті ними* стандарти, кодекси усталеної практики та технічні умови;
 - брати участь у роботі спеціалізованих міжнародних та регіональних стандартувальних організацій відповідно до положень про такі організації.

Проте Закон [1, ст. 16] не передбачає їхньої участі в стандартизації на національному рівні.

Процедури національної стандартизації, викладені у новій редакції ДСТУ 1.2 [4], ґрунтуються на перших трьох засадах, що позитивно відрізняє її від [5]. Проте повністю зреалізувати четверту та п'яту засади на сьогодні неможливо через викладені далі суттєві «залишкові» відмінності практики фінансування робіт зі стандартизації в Україні від аналогічних практик європейських країн.

²На виконання [1] Кабінет Міністрів України своїм Розпорядженням [9] визначив, що функції НОС виконує Державне підприємство «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості».

європейських країн. Через це та з огляду на концепцію ДСТУ ISO 9000:2007 [10, п. 0.2, 2.3, 2.9] потрібно запровадити та застосовувати процес постійного поліпшення процедур національної стандартизації, поступово наближаючи їх до аналогічних процедур європейських країн.

Мета статті — показати, що викладені в Законі [1] процедури національної стандартизації повністю відповідають сучасному європейському розумінню ролі стандартизації в регулюванні національної економіки та розглянути способи реалізувати їх на практиці.

1. СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ РОЛІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ В СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Активна участь органів державної влади у процедурах національної стандартизації, визначених у [5], — це свого роду «родима пляма», пов'язана з тим, що планова економіка колишнього СРСР працювала за принципом однієї великої корпорації, і тому стандарти виконували роль внутрішньовиробничих норм, вимоги яких мали обов'язковий характер, а самі ці документи були нормативними актами й входили до системи радянського законодавства [11, с. 50]. Пригадаймо запис у радянських стандартах на продукцію: «Несоблюдение стандарта преследуется по закону». Отже, у плановій економіці не було окремого поняття *технічного регулювання*, а саме стандартизація була складником системи державного регулювання радянської економіки. З прийняттям 2001 року Закону [12, ст. 1, 12] в Україні вперше задекларовано принцип добровільності застосовування стандартів та введено новий вид НД — *технічний регламент*, а з 2005 року в українському законодавстві з'явилося поняття *технічного регулювання* [13, ст. 1]. Проте на практиці *технічне регулювання* та *стандартизацію* чітко не розмежовували, оскільки у прикінцевих положеннях Закону [12, розділ VII, п. 4] було записано: «вимоги державних та інших стандартів, обов'язкові до виконання, є чинними до прийняття відповідних технічних регламентів та інших нормативно-правових актів, які регулюють ці питання».

Повне формально-юридичне відокремлення стандартизації від технічного регулювання, запропоноване в [14, с. 24—28; 15], є суттєвою позитивною ознакою прийнятих у 2014—2015 роках законів [1; 3] та змін до Господарського кодексу [16, ст. 12, 15], унесені Прикінцевими і перехідними положеннями Закону [1, Розділ VI, п. 5]. Так *технічне регулювання* визначено як «правове регулювання відносин у сфері визначення та виконання обов'язкових вимог до характеристик продукції або пов'язаних з ними процесів та методів виробництва, а також перевірки їх додержання шляхом оцінки відповідності та/або державного ринкового нагляду і контролю нехарчової ▶

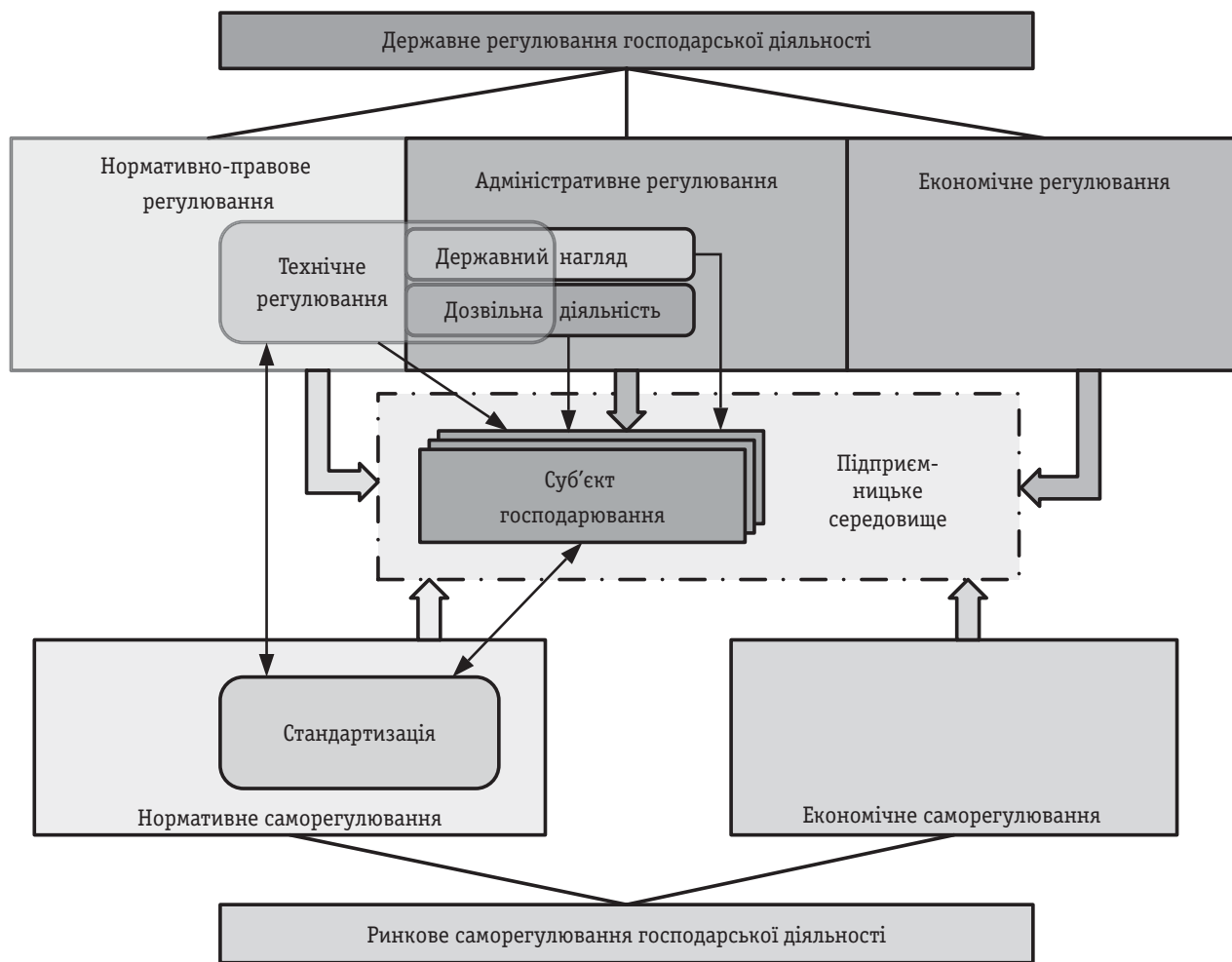

Рис. 1. Роль технічного регулювання та стандартизації в системі регулювання національної економіки

продукції чи інших видів державного нагляду (контролю)» [3, ст. 1]; а стандартизацію — як «діяльність, що полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних чи потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері» [1, ст. 1]. Зважаючи на ці визначення, саме технічне регулювання належить до державного регулювання господарської діяльності, що знайшло свій відбиток в новій редакції [16, ст. 12], а стандартизація належить до ринкового саморегулювання господарської діяльності [14, с. 24—28]. Отже, у ринковій економіці стандартизація не може бути складником технічного регулювання, оскільки вони належать до двох різних підсистем регулювання економіки, але між ними є певний взаємозв'язок (рис. 1).

Зазначений взаємозв'язок полягає в тому, що органи законодавчої та виконавчої влади, приймаючи технічні регламенти³, зазвичай устанавлюють

³Технічний регламент (англ. technical regulation) — нормативно-правовий акт (НПА), у якому визначено характеристики продукції або пов'язані з ними процеси та методи виробництва, включаючи відповідні процедурні положення, дотримання яких є обов'язковим. Він може також включати або виключно стосуватися вимог до термінології, позначень, пакування, маркування чи

у них загальні технічні вимоги, а щоб деталізувати їх, посилаються на чинні національні стандарти. Якщо таке посилання є виключним⁴, то вимоги таких стандартів і відповідно самі стандарти стають обов'язковими⁵. Окрім того, усі ЦОВВ, що забезпечують етикетування в тій мірі, у якій вони застосовні до продукції, процесу або методу виробництва. Цілі приймання технічних регламентів — захист життя та здоров'я людей, тварин і рослин, охорона довкілля та природних ресурсів, забезпечення енергоефективності, захист майна, забезпечення національної безпеки та запобігання підприємницькій практиці, що вводить споживача (користувача) в оману. Технічні регламенти затверджують законами, актами Кабінету Міністрів України та ЦОВВ. Технічні регламенти, що передбачають застосування процедур оцінювання відповідності, затверджують лише законами або актами Кабінету Міністрів України. НПА, що має ознаки технічного регламенту, вважають технічним регламентом незалежно від використання в назві такого акта слів «технічний регламент» [3, ст. 1, 9].

⁴Виключне посилання на стандарти (англ. exclusive reference to standards) — посилання на стандарти, яке зазначає, що єдиним способом досягнути відповідності певним вимогам технічного регламенту є виконання зазначеного (-их) стандарту (-ів) [17, п. 11.3.1].

⁵Обов'язковий стандарт (англ. mandatory standard) — стандарт, застосовувати який примушує загальний закон чи виключне посилання в регламенті [17, п. 11.4]. Згідно із Законом [1, ст. 23] НОС забезпечує розміщення на своєму офіційному веб-сайті текстів національних НД, обов'язковість застосування яких устанавлена НПА, не пізніше ніж через 30 календарних днів з дня набрання ними чинності з безоплатним доступом до них.

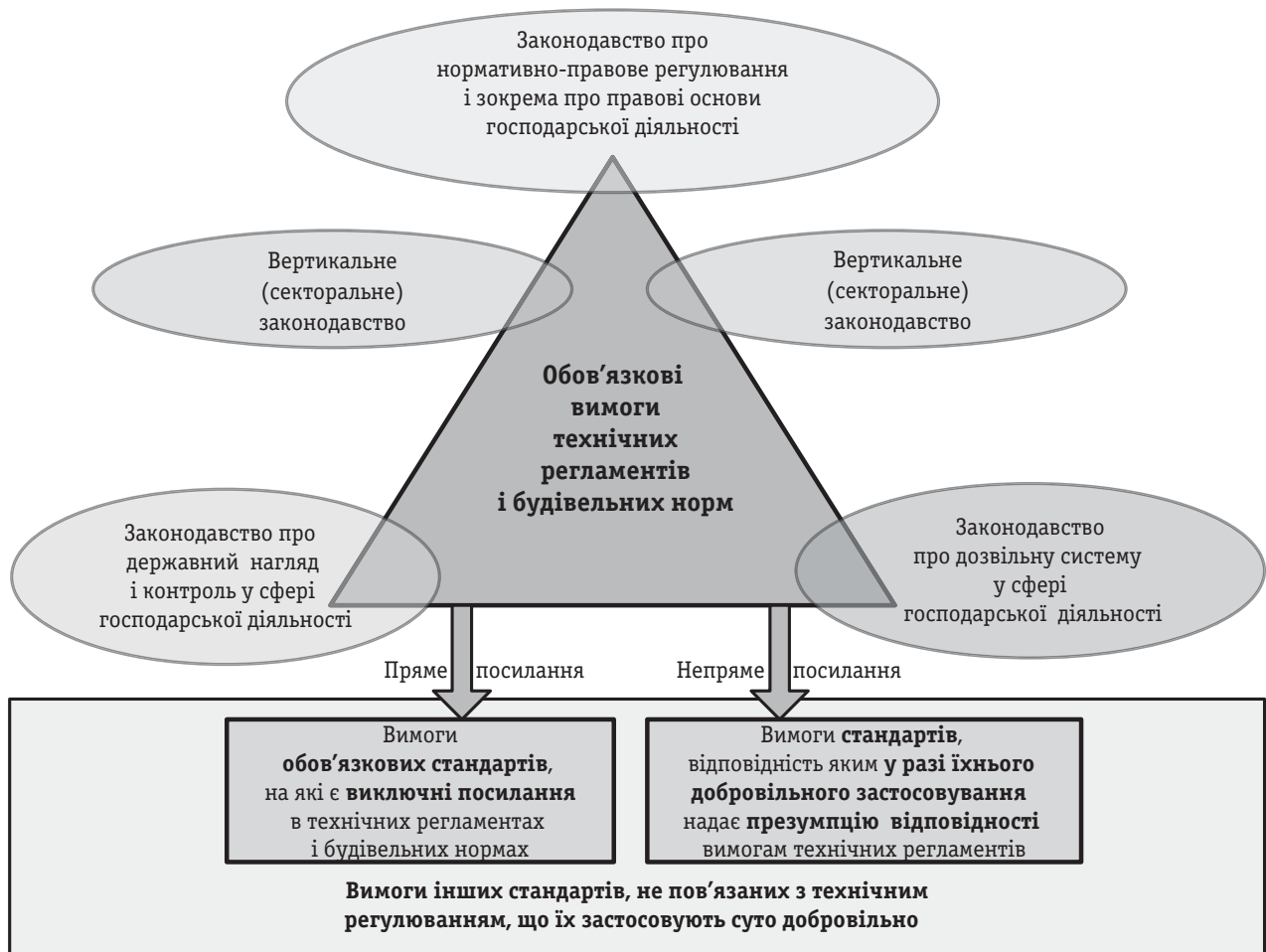

Рис. 2. Використання вимог стандартів у технічних регламентах і будівельних нормах

чують формування державної політики у відповідних сферах, у межах своєї компетенції затверджують переліки національних стандартів, відповідність яким надає презумпцію відповідності продукції⁶, пов'язаних з нею процесів або методів виробництва чи інших об'єктів вимогам технічних регламентів [3, ст. 8, 11]. У європейському законодавстві [18, п. 2] та в Угоді про асоціацію [2, ст. 56] такі стандарти названо **гармонізованими** (англ. harmonised standard). Отже, підґрунтям технічного регулювання є лише певна частина національних стандартів — обов'язкові та гармонізовані (рис. 2).

Оскільки стандартизація — це засіб ринкового саморегулювання господарської діяльності, то системи національної стандартизації розвинених європейських країн організаційно відокремлені від органів державної влади завдяки тому, що:

- а) основні роботи з розроблення, погоджування, перевіряння та переглядання національних стандартів виконують національні ТК, що діють на за-

⁶Презумпція відповідності (англ. presumption of conformity) — припущення, яке визнають достовірним, поки не буде доведено інше, про те, що продукція, пов'язаний з нею процес або метод виробництва чи інший об'єкт відповідає вимогам певного технічного регламенту [3, ст. 1].

садах консенсусу⁷ й у яких зазвичай представлені всі заінтересовані сторони (організації та фізичні особи). Члени ТК працюють на громадських засадах, отримуючи заробітну платню в тих організаціях, які делегували їх до ТК;

- б) рішення щодо прийняття / скасування / відновлення чинності національного стандарту приймає НОС, який не є органом державної влади (англ. non-governmental body). Наприклад, у Німеччині це приватна неприбуткова організація — Німецький інститут стандартизації (нім. Deutsches Institut für Normung, DIN), заснований ще 1917 року як Комітет стандартизації німецької промисловості (нім. Normenausschuss der deutschen Industrie, NADI) [19].

Отже, Закон [1] запроваджує організаційну незалежність української системи стандартизації від органів державної влади, що повністю відповідає практиці розвинених європейських країн.

⁷Консенсус (англ. consensus) — загальна згода, для якої характерні відсутність серйозних заперечень із суттєвих питань у важливій частині заінтересованих сторін та яку досягають у результаті процедури, що передбачає прагнення взяти до уваги думки всіх заінтересованих сторін і пов'язати воєдино будь-які протилежні аргументи. Консенсус не передбачає повної одностайності [17, п. 1.7]. Зауважимо, що в міжнародній настанові йдеться про важливу частину (англ. important part) заінтересованих сторін, а не про більшість (англ. majority).

2. СУТТЄВІ ВІДМІННОСТІ ПРАКТИКИ ФІНАНСУВАННЯ РОБІТ ЗІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ ВІД АНАЛОГІЧНИХ ПРАКТИК ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Оскільки стандартизація є одним із засобів саморегулювання ринкової економіки, системи національної стандартизації розвинених європейських країн не лише організаційно відокремлені від органів державної влади, а й фінансово не залежать від державного бюджету завдяки тому, що роботи з національної стандартизації загалом і діяльність НОС зокрема переважно фінансує підприємницьке середовище. Наприклад, у Німеччині станом на 2014 рік DIN на 71% фінансує свою діяльність продажем стандартів, інших публікацій та надаванням послуг. Додаткові джерела фінансування — приватне фінансування проектів (13%), державне фінансування проектів (10%) та членські внески (6%). Отже, купуючи стандарти, приватні особи фінансують близько 3/4 потреб НОС. Часткове державне фінансування робіт, що їх виконує приватна неприбуткова організація, якою є DIN, пов'язане з тим, що уряд Німеччини у своїй регламентувальній діяльності не витрачає коштів на власні технічні специфікації, а в розроблюваних актах технічного законодавства посилається на стандарти DIN. Державно-приватне партнерство було і є характерною рисою німецької стандартизації протягом майже 100 років, а формально принципи співробітництва держави й DIN установлено 40 років тому спеціальною угодою, яка в подальшому стала зразком для подібної співпраці на європейському рівні під назвою «Новий підхід» [19]. Отже, у розвинених європейських країнах держава частково фінансує роботи зі стандартизації, але лише ті, що стосуються потреб національного технічного законодавства, тобто є підґрунтям технічного регулювання, тоді як лівову частку робіт у той чи той спосіб фінансує підприємницьке середовище.

Кардинально іншою є практика фінансування робіт зі стандартизації в Україні. Основне джерело — це державний бюджет, а частка суб'єктів господарювання в середньому складає 2% [20] і навіть в окремих «найбагатших» галузях не перевищує 10% [21, с. 8]. Це знайшло свій відбиток у Законі [1, ст. 28], де визначено, що роботи зі стандартизації фінансують їхні замовники, а джерелами фінансування є:

- 1) кошти Державного бюджету України. Послуги з виконання робіт з національної стандартизації за рахунок коштів Державного бюджету України замовляють ЦОВВ, а єдиним надавачем таких послуг має право бути лише НОС. Порядок закупівлі таких послуг регламентує Закон України «Про здійснення державних закупівель» [22];
- 2) кошти, передбачені на виконання програм і проектів⁸;

⁸Позитивний приклад таких програм — це програма Іногейт, що її фінансує ЄС. Одним з напрямків діяльності цієї програми

- 3) власні та залучені кошти суб'єктів господарювання;
- 4) інші, не заборонені законодавством, джерела фінансування.

Стан української економіки, потреба щорічно приймати велику кількість міжнародних та європейських стандартів як національних та рівень усвідомлення підприємницьким середовищем завдання фінансувати національну стандартизацію є тими трьома чинниками, через які ще протягом достатньо тривалого часу основним джерелом фінансування залишатимуться кошти Державного бюджету України. Більш того, для виконання завдань, які випливають з Угоди про асоціацію, потрібно збільшити бюджетне фінансування, зважаючи на хронічне недофінансування робіт зі стандартизації протягом багатьох років, що наочно показано в [21, табл. 1].

Отже, згідно із Законом [1, ст. 15] розробниками національних НД мають бути лише ТК. Проте ТК мають право працювати тільки на громадських засадах, і тому вони можуть розроблювати міжнародні та європейські стандарти як національні:

- методом підтвердження мовою оригіналу;
- методом передрукування з довідковим перекладом, якщо його вже виконано до початку розроблення національного НД зазвичай в рамках програм технічної допомоги Україні з боку міжнародних та європейських організацій.

Розроблювання міжнародних та європейських НД як національних іншими методами, зазначеними у [23, табл. 2], та розроблювання оригінальних національних стандартів вимагає значних трудовитрат і відповідного фінансування. А оскільки основним джерелом фінансування є бюджетні кошти, фактичними розробниками переважної більшості національних НД стануть не ТК, а організації-переможці відкритих торгів, проведених відповідно до вимог Закону [22].

З огляду на це пропонувані процедури розроблювання національних НД мають зважати на ці українські реалії та чітко описувати взаємодію між ТК та переможцями відкритих торгів. Ця взаємодія має бути простою, прозорою та ефективною й стимулювати всі зацікавлені сторони брати участь у роботі ТК.

3. УЧАСНИКИ ПРОЦЕДУР НАЦІОНАЛЬНОЇ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТА ЇХНЯ ВЗАЄМОДІЯ

Незалежно від джерела фінансування та методу приймання національних НД активними учасниками процедур їхнього розроблювання мають стати профільні ТК, тобто ТК, сфера діяльності яких поширюється на об'єкт стандартизації розроблюваного НД.

є гармонізація нафтогазових стандартів і стандартів електроенергетики країн-партнерів і, зокрема, України з європейськими стандартами (<http://n-europe.eu/glossary/term/3430>).

Зважаючи на це, процедура, яка визначає профільний (-ні) ТК, має бути прозорою та ґрунтуватися на формальному порівнянні даних, зазначених у їхніх положеннях, з кодом (-ами) об'єкта (-ів) стандартизації розроблюваного НД за ДК 004 [7]. Пропонуємо організувати її у такий спосіб: НОС виставляє на своєму офіційному веб-сайті та постійно оновлює перелік національних ТК із зазначенням кодів за ДК 004 [7], що належать до сфери їхньої діяльності. І тоді будь-яка особа за кодом об'єкта стандартизації певного національного НД матиме змогу визначити всі профільні для нього ТК. Якщо таких ТК два чи більше, то один із них бере на себе відповідальність за його розроблення і стає *відповідальним*, а другий (інші), що його (їх) називатимемо *спорідненим (-ми)*, **лише** погоджує (-ують) цей НД.

Особою, яка безпосередньо розробляє проект національного НД, тобто розробником, залежно від технічного змісту НД, джерела фінансування, способу та методу приймання може бути:

- будь-яка фізична або юридична особа, з якою замовник уклав договір на розроблення проекту певного національного НД. У разі бюджетного фінансування — це організація-переможець відкритих торгів, а функції замовника виконує НОС;
- відповідальний ТК, що не є юридичною особою й тому не може бути стороною в договорі на розроблення проекту певного національного НД;
- будь-яка фізична або юридична особа, яка виконує роботи зі стандартизації власними силами або залучаючи інших осіб (співвиконавців);
- робоча група, створена НОС згідно з [1, ст. 15] у разі, якщо немає ТК, сфера діяльності якого поширюється на об'єкт стандартизації розроблюваного НД. Фактично робоча група — це «одноразовий відповідальний ТК», створений для розроблення конкретного національного НД, і тому на неї поширюються практично всі функції, які має виконувати відповідальний ТК.

Отже, розробником може бути або відповідальний ТК, «постійний» чи «одноразовий», або організація-розробник, що не є ТК, зазвичай переможець відкритих торгів. Через це потрібно визначити чітку і прозору схему взаємодії організації-розробника і ТК, відповідального та споріднених. Пропонуємо зреалізувати її у такий спосіб.

1. Першу редакцію проекту розроблюють завжди за таким алгоритмом.

1.1. Організація-розробник складає першу редакцію проекту національного НД згідно з вимогами, установленними в технічному завданні на його розроблення, і передає її разом з пояснювальною запискою відповідальному ТК.

1.2. Відповідальний ТК протягом двох робочих днів з дня отримання першої редакції проекту національного НД надсилає НОС повідомлення про такий

проект у паперовій та електронній формі, у якому, зокрема, зазначено спосіб отримання проекту національного НД, адресу відповідального ТК та строк подавання коментарів.

1.3. НОС не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання інформації від відповідального ТК розміщує на своєму офіційному веб-сайті зазначене повідомлення. Зауважимо, що такі повідомлення вже можна побачити на веб-сайті НОС: <http://www.ukrndnc.org.ua/>.

1.4. Усі заінтересовані сторони, серед яких і споріднені ТК, протягом 60 календарних днів з дня оприлюднення повідомлення мають право надсилати на адресу відповідального ТК свої коментарі, які відповідальний ТК реєструє та передає організації-розробнику, за потреби додаючи власні.

1.5. Організація-розробник розглядає ці коментарі й після закінчення строку їхнього подавання, складає звіт коментарів, який містить самі коментарі та висновки розробника щодо них, і передає його у відповідальний ТК.

1.6. Відповідальний ТК на своєму засіданні розглядає звіт коментарів до першої редакції проекту національного НД і за результатом розгляду складає протокол. У разі згоди з висновками розробника голова відповідального ТК підписує звіт коментарів, а в разі незгоди надає організації-розробнику свої зауваги та пропозиції. Після отримання доопрацьованого зводу коментарів, де враховано зауваги відповідального ТК, його голова підписує цей звіт.

1.7. У разі, якщо в установленний строк коментарі до першої редакції проекту національного НД не надійшли, або в отриманих коментарях відсутні зауваги та пропозиції заінтересованих сторін, або у зводі коментарів обґрунтовано відхилено отримані зауваги та пропозиції, таку першу редакцію вважають остаточною редакцією проекту національного НД.

2. Другу редакцію проекту розробляють за наявності зауваг та пропозицій, які, на думку організації-розробника та відповідального ТК, треба врахувати.

2.1. Організація-розробник доопрацьовує першу редакцію проекту національного НД, ґрунтуючись на висновках, зафіксованих у зводі коментарів, і готує другу редакцію проекту національного НД та пояснювальну записку до неї, у якій зазначає зміни основних положень другої редакції проекту відносно першої та обґрунтовує ці зміни.

2.2. Відповідальний ТК, ґрунтуючись на зводі коментарів, розглядає другу редакцію проекту й намагається досягти консенсусу.

Якщо консенсусу не досягнуто, відповідальний ТК надає організації-розробнику протокол свого засідання, що містить конкретні зауваги та пропозиції, згідно з якими організація-розробник доопрацьовує другу редакцію і вносить на розгляд відповідального ТК третю редакцію проекту. ▶

За умови, що відповідальний ТК досяг консенсусу, а споріднених ТК немає, друга редакція стає остаточною. За наявності спорідненого (-них) ТК відповідальний ТК надсилає другу редакцію проекту йому (їм) на погодження. У разі погодження другої редакції спорідненим (-ними) ТК, вона стає остаточною.

У разі зауваг та пропозицій спорідненого ТК організація-розробник складає звіт коментарів до другої редакції, який виносить на розгляд відповідального ТК. Якщо відповідальний ТК не погоджується із заувагами та пропозиціями спорідненого ТК щодо другої редакції проекту національного НД, він має провести погоджувальну нараду зі спорідненим (-ми) ТК, за результатами якої складають спільний протокол. Якщо на цій нараді не досягнуто консенсусу, відповідальний ТК має право звернутися до НОС з пропозицією видати розроблений проект національного НД як технічний звіт.

3. Третю редакція проекту розробляють лише у таких двох випадках:

- якщо відповідальний ТК не досяг консенсусу щодо розгляду другої редакції проекту;
- якщо споріднений (-ні) ТК не погодили другої редакції проекту національного НД, надавши протокол (-ли) свого (-їх) засідання (-нь) з конкретними заувагами та пропозиціями, з якими погоджується відповідальний ТК.

3.1. Складаючи третю редакцію, організація-розробник урахує зауваги та пропозиції, зазначені у протоколах відповідального ТК чи споріднених ТК. До третьої редакції організація-розробник додає пояснювальну записку, у якій зазначає зміни основних положень третьої редакції проекту відносно другої та обґрунтовує їх. Третю редакцію проекту національного НД разом з пояснювальною запискою до неї розглядають тільки відповідальний і споріднений (-ні) ТК. Досягнення консенсусу або конкретні пропозиції змін оформлюють протоколами відповідних ТК. У разі недосягнення консенсусу відповідального та споріднених ТК проводять погоджувальну нараду, результати якої вже будуть остаточною: або проект погоджують з конкретними змінами, зафіксованими у спільному протоколі, або пропонують видати розроблений проект національного НД як технічний звіт.

3.2. Якщо ж споріднений ТК упродовж 30 календарних днів з дня надіслання відповідальним ТК йому на розгляд другої (третьої) редакції проекту не висловив своєї позиції, вважають, що споріднений ТК не є заінтересованою стороною.

Основні переваги викладеної процедури розроблення проекту національного НД:

- з одного боку, вона відкрита та прозора, оскільки перша редакція проекту стає загальнодоступною, що дає змогу всім заінтересованим сторонам ознайомитися з нею та надати свої коментарі;

- з другого боку, вона проста, ефективна та швидка, оскільки за відсутності зауваг та пропозицій заінтересованих сторін, або якщо їх обґрунтовано відхилено, навіть перша редакція може стати остаточною, що зазвичай матиме місце, коли міжнародні та європейські стандарти приймають як ідентичні національні, а це, згідно з [1, ст. 4], є пріоритетом для української національної системи стандартизації. За будь-яких умов процедуру розроблення обмежено максимум трьома редакціями;

- з третього боку, вона фахова та неупереджена, оскільки після того, як усі заінтересовані сторони надали свої зауваги та пропозиції, проект у подальшому розглядають, обговорюють та погоджують лише ТК (відповідальний та споріднений), де це відбувається на засадах консенсусу. Якщо ж консенсусу досягти не вдається, проект оформлюють як технічний звіт;

- з четвертого боку, вона стимулює всі заінтересовані сторони, насамперед провідні українські підприємства, делегувати своїх представників до ТК, де вони можуть брати участь у доопрацюванні та погоджуванні проектів національних НД.

Зауважимо, що міжнародні та європейські організації стандартизації запровадили різний рівень консенсусу щодо власних стандартів та *допоміжних документів зі стандартизації* (англ. *standardisation deliverable*), що є відповіддю на потреби ринку в тих динамічних галузях економічної/виробничої діяльності, для яких рівень консенсусу, потрібний для стандарту, не є обов'язковим, а найважливішим є швидкість розроблення документа [24, п. 1.2]. Зважаючи на таку практику, пропонуємо ввести різний кількісний показник досягнення консенсусу для проекту національного стандарту та кодексу усталеної практики. На нашу думку, консенсус досягнуто у разі, якщо певне рішення щодо проекту стандарту ухвалили 2/3 членів ТК, а щодо проекту кодексу усталеної практики — понад 1/2 членів ТК. Це зафіксує чітку відмінність національних стандартів від кодексів усталеної практики та дасть змогу простіше приймати міжнародні та європейські допоміжні документи зі стандартизації як українські кодекси усталеної практики. Таку пропозицію наочно подано у [23, табл. 1], а стислий опис видів цих міжнародних та європейських допоміжних документів — у [25].

Повноцінний вихід українських підприємств на європейський ринок можливий лише за умов прийняття відповідних європейських стандартів як ідентичних національних стандартів України та їхнього ефективного використання, що в умовах України можливо лише за наявності повного тотожного письмового українського перекладу (нормативного чи до-

відкового⁹⁾ [23, с. 8]. Зважаючи на це, найближчими роками основне фінансування розроблення національних НД потрібно спрямувати на якісне (технічно правильне, термінологічно узгоджене й таке, що відповідає нормам української мови) перекладання європейських стандартів. І тут можливий розподіл джерел фінансування. За кошти Державного бюджету України фінансують приймання як ідентичних національних стандартів методом перекладання таких європейських стандартів:

- обов'язкових та гармонізованих, що дасть змогу досягти відповідності з українськими технічними регламентами, що ґрунтуються на директивах ЄС;
- основоположних, термінологічних, на сумісність, на методи контролювання (випробовування, вимірювання, визначання, аналізування), що створить сучасну основу української національної системи стандартизації, наближеної до європейської.

Після створення такої основи можна поступово залучати провідні українські підприємства до фінансування приймання європейських стандартів на конкретну продукцію та послуги як національних і в такий спосіб збільшувати частку приватного фінансування національної стандартизації. Одночасно підвищуватиметься роль ТК у розробленні національних НД, а процедури національної стандартизації наблизатимуться до аналогічних процедур розвинених європейських країн. Цей процес стане процесом постійного поліпшення процедур національної стандартизації.

ВИСНОВКИ

1. Прийняті у 2014—2015 роках Закони України «Про стандартизацію» [1] та «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [3] і зміни до Господарського кодексу [16, ст. 12, 15] чітко визначили роль стандартизації в системі регулювання національної економіки як засобу *ринкового саморегулювання* та її кардинальну відмінність від технічного регулювання,

⁹⁾ У разі прийняття європейського стандарту як національного методом перекладання, тотожний переклад набуває нормативного статусу, а в разі прийняття методом передруковування — лише відкового статусу.

що є засобом *державного регулювання*. На це треба зважати, розробляючи процедури національної стандартизації.

2. Оскільки стандартизація є одним із засобів саморегулювання ринкової економіки, системи національної стандартизації розвинених європейських країн не лише організаційно відокремлені від органів державної влади, а й фінансово не залежать від державного бюджету завдяки тому, що роботи з національної стандартизації загалом і діяльність НОС зокрема переважно фінансує підприємницьке середовище.

3. Закон [1] запроваджує організаційну незалежність процедур української національної стандартизації від органів державної влади, що повністю відповідає принципам європейської стандартизації. Зреалізувати ж фінансову незалежність сьогодні неможливо через стан української економіки, потребу щорічно приймати велику кількість міжнародних та європейських стандартів як національних та рівень усвідомлення підприємницьким середовищем завдання фінансувати національну стандартизацію.

4. Зважаючи на те, що протягом ще достатньо тривалого часу кошти Державного бюджету України залишатимуться переважним джерелом фінансування робіт зі стандартизації, основними розробниками національних НД будуть не ТК, як у розвинених європейських країнах та визначено у [1, ст. 15], а організації, що є переможцями відкритих торгів, проведених згідно із [22]. Це зумовлює актуальність визначення чіткої та прозорої схеми взаємодії організації-розробника і ТК, відповідального та споріднених, за якої всі роботи, що потребують фінансування, виконує організація-розробник, а право ухвалювати фахові рішення на основі консенсусу належить ТК.

5. Збільшення частки приватного фінансування національної стандартизації може відбуватися лише поступово, що передбачає запровадити постійне поліпшення процедур національної стандартизації з підвищенням ролі ТК у розробленні національних НД, наближаючи процедури національної стандартизації до аналогічних процедур європейських країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про стандартизацію» від 05.06.2014 № 1315-VII. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>
2. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони // Урядовий портал (Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України). — Режим доступу : [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf) .
3. Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» від 15.01.2015 № 124-VIII. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/124-19>.
4. Національна стандартизація. Правила проведення робіт з національної стандартизації : ДСТУ 1.2:2015. — К. : ДП «УкрНДНЦ», 2015. — IV, 30 с. — (Національний стандарт України).
5. Національна стандартизація. Правила розроблення національних нормативних документів : ДСТУ 1.2:2003 // Національна стандартизація. — К. : Держспоживстандарт

- України, 2003. — С. 63—82. — (Національний стандарт України).
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про делегування повноважень щодо стандартизації у галузі будівництва і промисловості будівельних матеріалів» від 18.01.2003 № 56. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/56-2003-%D0%BF>.
 7. Український класифікатор нормативних документів (ICS:2004, MOD) : ДК 004:2008. — К. : Держспоживстандарт України, 2009. — VI, 97 с. — (Національний класифікатор України).
 8. Національна стандартизація. Основні положення : ДСТУ 1.0:2003 // Національна стандартизація. — К. : Держспоживстандарт України, 2003. — С. 5—20. — (Національний стандарт України).
 9. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про визначення державного підприємства, яке виконує функції національного органу стандартизації» від 26.11.2014 № 1163-р. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1163-2014-%D1%80>.
 10. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів (ISO 9000:2005, IDT) : ДСТУ ISO 9000:2007 — К. : Держспоживстандарт України, 2008. — V, 29 с. — (Національний стандарт України).
 11. Терминология государственной системы стандартизации : Справочник / Н. С. Алпеев, Н. С. Андрианова, И. М. Аникин и др. — М. : Изд-во стандартов, 1989. — 144 с.
 12. Закон України «Про стандартизацію» від 17.05.2001 № 2408-III. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2408-14/ed20010517>.
 13. Закон України «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» від 01.12.2005 № 3164-IV. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3164-15/ed20051201>.
 14. Гінзбург М. Єдине нормативне поле технічного регулювання та стандартизації / М. Гінзбург // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2012. — № 1. — С. 23—32.
 15. Гінзбург М. Д. Місце технічного регулювання та стандартизації у системі регулювання національної економіки / М. Д. Гінзбург // Державне управління та місце самоврядування : тези XII Міжнар. наук. конгресу, 29 березня 2012 р. — Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2012. — С. 200—201.
 16. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (з останніми змінами згідно із Законом України від 16.07.2015 № 629-VIII). — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
 17. Guide — Standardization and related activities — General vocabulary : ISO/IEC Guide 2:2004 (E/F/R) — Eighth edition — ISO/IEC, 2004. — XIV, 60 p. (Наступна — Стандартизація та суміжні види діяльності — Загальний словник — Восьме видання). — Режим доступу : http://www.iso.org/iso/iec_guide_2_2004.pdf.
 18. Regulation (EU) № 1025/2012 of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on European standardisation, amending Council Directives 89/686/EEC and 93/15/EEC and Directives 94/9/EC, 94/25/EC, 95/16/EC, 97/23/EC, 98/34/EC, 2004/22/EC, 2007/23/EC, 2009/23/EC and 2009/105/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Decision 87/95/EEC and Decision № 1673/2006/EC of the European Parliament and of the Council. (Регламент (ЄС) № 1025/2012 Європейського парламенту і Ради від 25 жовтня 2012 року щодо європейської стандартизації, який вносить зміни у Директиви Ради 89/686/ЄЕС та 93/15/ЄЕС та Директиви Європейського парламенту та Ради 94/9/ЄС, 94/25/ЄС, 95/16/ЄС, 97/23/ЄС, 98/34/ЄС, 2004/22/ЄС, 2007/23/ЄС, 2009/23/ЄС і 2009/105/ЄС та скасовує Рішення Ради 87/95/ЄЕС і Рішення Європейського парламенту та Ради № 1673/2006/ЄС) — Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:31>.
 19. Офіційний сайт DIN. — Режим доступу : <http://www.din.de/>
 20. Стандартизація має бути ефективним засобом розвитку та модернізації економіки // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2010. — № 5. — С. 31.
 21. Юзків Я. Координація і планування робіт зі стандартизації / Я. Юзків, В. Тетера // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2010. — № 1. — С. 3—9.
 22. Закон України «Про здійснення державних закупівель» від 10.04.2014 № 1197-VII (з останніми змінами згідно із Законом України від 14.07.2015 № 595-VIII). — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1197-18>.
 23. Гінзбург М. Д. Щодо концептуальних засад приймання іноземних документів зі стандартизації як національних нормативних документів України / М. Д. Гінзбург, Л. Л. Овчаренко, А. М. Ключь // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2015. — № 3. — С. 3—11.
 24. Common Rules For Standardization Work : CEN/CENELEC Internal Regulations — Part 2:2015. — CEN/CENELEC, 2015. — 65 p. (Загальні правила роботи зі стандартизації : Внутрішній регламент CEN/CENELEC — частина 2). — Режим доступу : ftp://ftp.cencenelec.eu/CENELEC/IR/CEN_CENELEC_IR2_EN.pdf.
 25. Гінзбург М. Д. Deliverable. Як це буде українською? / М. Д. Гінзбург // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2015. — № 3. — С. 12—16. ■